

Impact of sport on the economy

Prof. asistent. Gouliyev Y.N., Gouseynli G.H., seniorlecturer Askerov M.N., senior lecturer Gouliyev N.E.
Azerbaijan State Academy of Physical Culture and Sport

Keywords: sport, international arena, biznes

Annotation: The sports economy and sports business are developing very fast in Azerbaijan. Sport socialises people; plays a major role in the establishment and development of public relations. In fact, efforts to build new friendships, gain a place in the group, and get to know the other group members affect and improve the social life of an individual. In regions where societies achieve these values social structures, associations, clubs, facilities grow and social relationships are built in an environment where people share common interests and excitement. The economic impact of sports produced by the development and growth of the sports industry comes to the fore due to the increase in goods and services. Both in terms of production and consumption, service production and consumption of sports constitute the sports economy. The sports economy is identified as a branch of science investigating the relationship in the process of production of sports industry products (goods and services) and consumption.

BƏDƏN TƏRBIYƏSİ VƏ İDMAN İDARƏETMƏ OBYEKTİ KİMİ

Həsənova G. F.
gunka251085@gmail.com

Azərbaycan Dövlət Bədən Tərbiyəsi və İdman Akademiyası

Nəşr tarixi

Qəbul edilib: 1 oktyabr 2019

Dərc olunub: 5 noyabr 2019

©2019 ADBTİA. Bütün hüquqlar qorunur.

Annotasiya: Məqalədə bədən tərbiyəsi və idmanın idarəedilməsinin yeni metodları, onu doğuran səbəblər və inkişaf perspektivləri araşdırılır. Bədən tərbiyəsi və idman sahəsinə sistem halında yaşamanın zəruriliyi nəzərdən keçirilir. Sistem yaşmada menecmentin müasir idarəetmə vasitəsi kimi üstünlükləri tədqiq olunur, menecmentdə funksional və struktur modellərindən istifadənin rolu və əhəmiyyəti aydınlaşdırılır. Bədən tərbiyəsi və idman obyektlərinin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq, məqsədin müəyyən etdirilməsi üçün meyarların (kriteriyaların) müəyyənləşdirilməsi və düzgün əlaqələndirilməsi problemləri aydınlaşdırılır.

Açar sözlər: bədən tərbiyəsi, idman, idarəetmə, sosial idarəetmə, idarəetmə subyektı, idarəetmə obyektləri.

Giriş. Bədən tərbiyəsi və idman müxtəlif fəaliyyət növlərini özündə birləşdirməklə, çoxlu sayda xidmət növləri və avadanlıqları istehsal etmək sayəsində cəmiyyətin sosial-iqtisadi fəallığının artmasına xidmət edir. Müasir qloballaşma və İKT-in sürətli inkişafı dövründə bədən tərbiyəsi və idman sahəsinə, diversifikasiyalaşmış (şaxələnən çox sahəyə nüfuz edən) və müxtəlif sosial-iqtisadi infrastrukturunu özündə birləşdirən sahələrarası kompleks kimi baxmaq lazımdır. Buda öz növbəsində bu sahəyə

menecmentin tətbiqi zərurəti yaradır. Menecment proqram məqsədli idarəetmə sisemi olub, əsas vəzifəsi bütün resurslardan, əlaqə və vasitələrdən optimal istifadə etməklə qarşıya qoyulan məqsədə çatmaqdan ibarətdir.

Bədən tərbiyəsi və idman sahəsində fəaliyyət göstərən təşkilatların çoxluğu, bu sahədə çalışan işçilərin sayının sürətlə artması, müxtəlif növ təsirlərin və vasitələrin düzgün əlaqələndirilməsi menecmentin tətbiqi olmadan mümkün deyildir. Menecment idarəetmədə bir növ "əmək bölgüsü" kimi mürəkkibliyindən asılı olaraq onu daha dolğun araşdırmağa, təhlil etməyə və yüksək nəticələr əldə olunmasına şərait yaradır.

İdman menecmenti, idarəetmə elminin idman hadisələrinin yaradılması və inkişafı üçün tətbiqidir. Son illərdə idman menecmenti, idmanın iş aspektlərinə aid bir təhsil və peşə sahəsi olaraq meydana gəldi. Çoxlarının karyeralarından zövq almağın ən son yolu hesab etdikləri birinci dərəcəli proqrama çevrildi. [4, səh 26]

Bədən tərbiyəsi cəmiyyətimizin ümumi mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olmaqla fiziki hərəkətlər vasitəsilə insanların sağlam həyat tərzinin formalaşmasına, fiziki və əqli inkişafına yönəldilmiş bilik, bacarıq və dəyərlər məcmusunu özündə əks etdirən sosial fəaliyyət sahəsidir.

Bədən tərbiyəsi və idman ölkəmizin həyatında mühüm yer tutur. İdman sahəsində aparılan bütün fəaliyyətlərin idarəedici olmasına baxmayaraq, konkret idarəetmə işini öyrənmək, onun məzmununu, xüsusiyyətlərini, qanunlarını, idarəetmə obyektindən və bu obyektin yerləşdiyi vəziyyətdən asılı olaraq bilmək lazımdır.

İdarəetməsözü geniş mənada idarəetmə fəaliyyəti üçün sosial, bioloji və texniki sistemlərdə tətbiq olunur və onların qorunub saxlanmasını və normal fəaliyyətini təmin edir [1, səh 23]. Bir tərəfdən sosial sistemlərlə idarəetmə, digər tərəfdən isə bioloji və texniki sistemlərlə idarəetmə arasında ciddi fərqlər var.

Material və metodlar

Bədən tərbiyəsi və idmanda bütün bu sahələrlə münasibətdə "idarəetmə" anlayışından istifadə edilir: [7, səh 15]

1. Sosial idarəetmə insanların idarə edilməsidir. Bu, dövlət və cəmiyyət səviyyəsində eləcə də müəyyən qrup insanlar səviyyəsində həyata keçirilə bilər. Onun əsas məqsədi insanların hərəkətlərini nizamlamaqdır.

2. İdmançı idarə etdiyi maşınla, xizəklə, yaxtayılcansız təbiət obyektlərinə təsir edir və s..

3. Müxtəlif heyvanlara nəzarət etməklə vəhşi təbiət obyektlərinə təsir edilir. Bununla birlikdə, bədən tərbiyəsi və idmandakı vəhşi təbiətə təsir həm biososial, həm də sosiobioloji obyekt kimi fəaliyyət göstərən atletin özünün bədənində müəyyən bir təsir göstərir.

İdarəetmə, bir cismin bir vəziyyətdən digərinə məqsədyönlü, şüurlu şəkildə ötürülməsidir. Məsələn, məşqçi idman komandası hazırlayır. [5, səh 78] Məşqçinin bütün idarəetmə səyləri komandanın hazırlıq səviyyəsini yüksəltməyə yönəldiləcəkdir. Yəni müxtəlif üsullardan istifadə edərək komandanı hazırlıq səviyyəsindən digərinə keçirir. Məqsədyönlü şəkildə müxtəlif təbiət obyektlərində hərəkət edən məşqçi, bəzi məqamlara çatmaq üçün onları bir vəziyyətdən digərinə keçirtmək üçün çalışır. [8, səh 34]

Bundan irəli gəlir ki, idarəetmə fəaliyyətində üç element mövcuddur:

1. İdarəetmə subyekti - idarəetmə obyektinə təsir etmək hüququ olan bir şəxs və ya təşkilat;

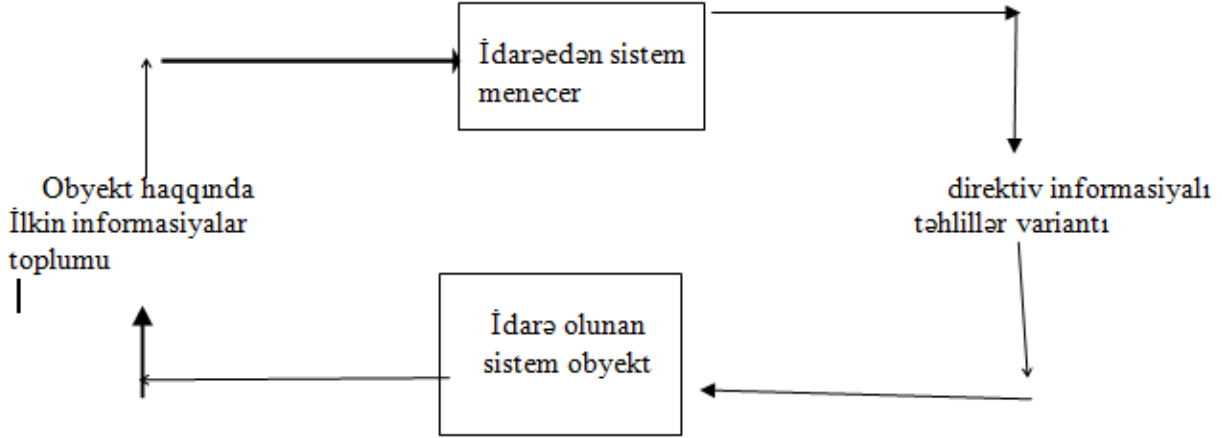
2. İdarəetmə prosesi - idarəetmə obyektini bir vəziyyətdən digərinə çevirən təsir metodlarının məcmusu;

3. Vəziyyətin dəyişməsi-idarəetmə səylərini istiqamətləndirən idarəetmə obyektini.

İdarəetmə- özünün bütövlüyünü, quruluş vahidliyini saxlamaqla müəssisədə son məqsədə nail olmaq üçün tətbiq edilən müxtəlif təbiətli sistemlərin təsiretmə vasitəsidir. [6, səh 30] *İdarəetmə*, hər hansı

bir obyekt (təşkilat, müəssisə, firma) olmadan icra edilə bilməz. İdarəetmənin mövcudluğu təşkilatın mövcudluğu ilə bağlıdır. Yəni təşkilat varsa idarəetmə də vardır və əksinə. **İdarəetmə sistemi - obyekt və subyekt** olmaqla iki tərkib hissədən ibarətdir. **Obyekt** - idarə olunan, **subyekt** isə - idarə edəndir. İdarəetmə subyektieyni zamanda idarəetmə

funksiyaları və vəzifələrini həyata keçirən insanlardır. İdarəetmə obyektləri işçilər, təlimatlara uyğun fəaliyyət göstərən komandalar ola bilər. Aşağıdakı cədvəldə idarəetmə subyektinin və idarəetmə obyektinin əlaqəli sxemi verilmişdir (şəkil 1). [2, səh 50]

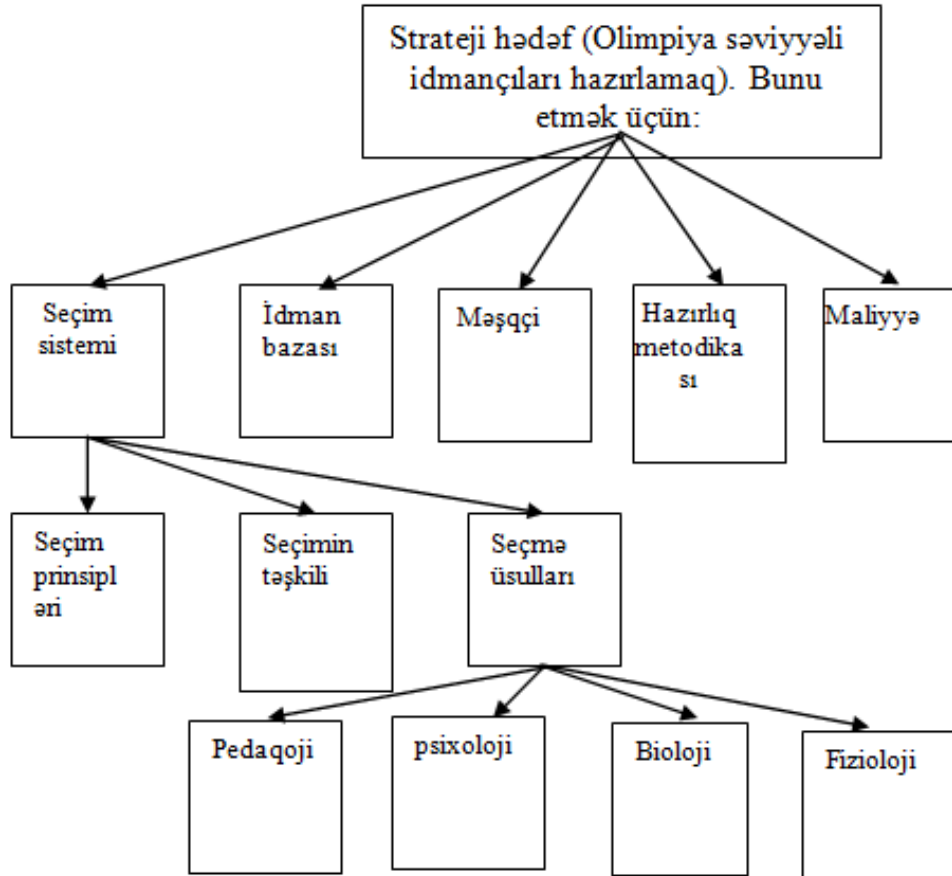
Şəkil 1. İdarəedən və idarəolunan sistem arasında əlaqələr sxemi

Sistem açıq və qapalı ola bilər. Qapalı sistemlərdə əks əlaqə prinsipi mövcud olur. İlk növbədə, Bədən tərbiyəsi və idman sahəsində müxtəlif məqsəd və ölçülərdə olan xüsusi fiziki-idman təşkilatlarının rəhbərliyini həyata keçirilir: [10, səh-12]

- sağlamlıq (sağlamlıq mərkəzləri, dəyirmanlar, qruplar);
- idman (idman məktəbi, idman klubları, komandalar);

- təhsil (universitetlər, bədən tərbiyəsi və idman fakültələri, ixtisasartırma institutları);
- təlim və idman (Olimpiya ehtiyat məktəbləri);
- idman obyektləri (hovuzlar, idman zalları, oyun meydançaları).

Aşağıdakı şəkildə Olimpiya səviyyəli idmançıların hazırlanılması üçün zəruri olan istiqamətlər verilmişdir (şəkil 2).

Şəkil 2. Olimpiya səviyyəli idmançıların hazırlanması prosesinin funksional modeli

Bu modeldə (şəkil2) müxtəlif strukturlar arasında qarşılıqlı əlaqələr yaratmaqla onları sintez halında öyrənmək daha məqsəduyğundur. Bu zaman həndəsi və riyazi modellərdən istifadə önəmli rol oynayır. İdman menecmentində şəbəkə modellərindən istifadə daha məqsəduyğun hesab olunur.

Bədən tərbiyəsi və idmanın idarəetmə sistemində subyektlər ilk növbədə dövlət orqanları, eləcə də digər dövlət və ictimai idarəetmə orqanlarıdır.[9, səh 67] Obyektlər kimi - müxtəlif səviyyəli və xarakterli bədən tərbiyəsi və idman təşkilatları çıxış edir.

İdman təşkilatının xarakteristikası aşağıdakı meyarlara uyğun gəlir:[3, səh.-24]

1.Birləşdirmə forması (Dövlət ictimai birlikləri, istehlak fondları, kommersiya təşkilatları və s.).

2. Məqsəd (tibbi xidmət, təlim, bilik və idman işlərinin birbaşa həyata keçirilməsi və s.).

3. İerarxiyanın səviyyəsi (dövlət komitəsi, vilayət, rayon, klublar).

4. Bölmələrin qarşılıqlı əlaqəsi əmək bölgüsünə əsaslanır (xətti quruluş, funksional, matris).

Mülki işlərdə iştirak etmək üçün onlara hüquqi şəxs statusu verilir.

Bir idman təşkilatı bir hüquqi şəxs olaraq təşkilat birliyi, ayrı bir əmlak, müstəqil məsuliyyət, mülki işlərdə öz adından hərəkət etmək hüququ ilə xarakterizə olunur.

Bir idman və idman təşkilatı, növündən və iş istiqamətindən asılı olmayaraq ümumi komponentlərlə xarakterizə olunur: daxili mühit, xarici mühit və rabitə.

Ədəbiyyat

1. Ağasəf İmran “ Menecment” Dərslik. Bakı-2007.
2. Əliyev A.Ə, Qasimov Ə.S., Bacarani K.Z. “Bədən tərbiyəsinin idarə edilməsi”. Dərslik. Bakı-2014.
3. 2010-2015-ci illər üçün Azərbaycan Respublikasının vahid idman təsnifatı. Bakı-2001.
4. Əliyev A.Ə., Əliyev V.C., Qasimov Ə.S. Bədən Tərbiyəsi və İdmanın İdarə Edilməsi və İqtisadiyyatı, dərslik. Bakı-2005.
5. Əliyev A.Ə, Əsgərov A, Qurbanov A. Bədən Tərbiyəsi və İdman Hərəkətinin İdarə Edilməsi, dərslik. Bakı-2006.
6. F.F.Mehbalıyev, V.V.İsrafilov, S.F.Əliyeva “İdman və turizmin sosial-iqtisadi əsasları. Turist bazarı”. Monoqrafiya. Bakı-2016.
7. «Менеджмент и экономика физической культуры и спорта» (программа дисциплины). М.2009.
8. В.А.Талай «Теоратические основы спортивного менеджмента и маркетинг». М.2010
9. Munday M, Collins A, Jones C (2009).” Assessing the environmental impacts of mega sporting events: Two options?. Article in Press. Tourism Manage., 30(6): 828-837.
10. Swart K, Bob U (2007).” The eluding link: Toward developing a national sport tourism strategy in South Africa beyond 2010”. Politikon, 34(3): 373-391.

Физическая культура и спорт как объект управления

Гасанова Г. Ф.
Азербайджанская Государственная
Академия Физической Культуры и Спорта

Аннотация: В данной статье рассматриваются новые методы управления, необходимость их возникновения и перспективы развития этих методов в сфере управления физической культуры и спорта. Исследуются принципы системного

подхода в менеджменте как современные методы управления. Анализируются роль и значения функциональных и структурных моделей управления. В зависимости от специфики физкультурно-спортивных организаций определяется критерии формирования функций, цели и проблемы их правильной координации.

Ключевые слова: физическое воспитание, спорт, менеджмент, социальный менеджмент, субъект управления, объекты управления.

As an object of physical education and sports management

Hasanova G. F.
Azerbaijan State Academy of Physical
Culture and Sports

Annotation: The article explores new methods of physical education and sport management, its causes and prospects for development. The need for a systematic approach to physical education and sports is being considered. The system approach examines the benefits of management as a modern management tool. The role and importance of using functional and structural models in management are clarified. Depending on the specifics of the physical education and sports, the problem of determining and correctly coordinating the criteria (criteria) for determining the goal is clarified.

Keywords: physical education, sports, management, social management, management subject, management objects.